

Křivkový integrál

Peter Šepitka

podzim 2014

Obsah

- 1 Krivky a ich parametrizácie
- 2 Krivkový integrál prvého druhu

Obsah

- 1 Krivky a ich parametrizácie
- 2 Krivkový integrál prvého druhu

Skalárne a vektorové funkcie

Definícia 1

Nech n, m sú prirodzené čísla. Zobrazenie $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ sa nazýva **reálna m -vektorová funkcia n reálnych premenných**. Každému n -rozmernému vektoru $x \in \mathcal{D}(f) \subseteq \mathbb{R}^n$ sa priradí práve jeden m -rozmerný vektor

$$f(x) = (f_1(x), f_2(x), \dots, f_m(x)) \in \mathbb{R}^m,$$

Funkcie $f_1, f_2, \dots, f_m$ sa nazývajú **zložky** vektorovej funkcie f .

Nech $f = (f_1, f_2, \dots, f_m)$ je vektorová funkcia n premenných. Potom

$$\mathcal{D}(f) = \mathcal{D}(f_1) \cap \mathcal{D}(f_2) \cap \dots \cap \mathcal{D}(f_m).$$

Ak $m = n = 1$, funkcia f sa nazýva aj **skalárne pole**. V prípade $m = n \geq 2$ hovoríme o **vektorovom poli**. Limita a spojitosť vektorovej funkcie f sa definuje po jednotlivých jej zložkách f_i , t.j.,

$$\lim_{x \rightarrow x_0} f(x) = \left(\lim_{x \rightarrow x_0} f_1(x), \lim_{x \rightarrow x_0} f_2(x), \dots, \lim_{x \rightarrow x_0} f_m(x) \right).$$

Pojem krivky v $\mathbb{R}^m$

Definícia 2

Nech m je prirodzené číslo a $\mathcal{I} \subseteq \mathbb{R}$ je interval. **Krivkou** v $\mathbb{R}^m$ rozumieme každú vektorovú funkciu $\varphi : \mathcal{I} \rightarrow \mathbb{R}^m$, ktorá je spojitá na $\mathcal{I}$. Množina

$$\langle \varphi \rangle := \varphi(\mathcal{I}) = \{\varphi(t), t \in \mathcal{I}\} \subseteq \mathbb{R}^m$$

sa nazýva **geometrický obraz (trajektória) krivky** φ . Funkcia φ sa potom označuje ako **parametrizácia množiny** $\langle \varphi \rangle$. Ak $\mathcal{I} = [a, b]$ je kompaktný interval, potom $\varphi(a)$ je **začiatkový bod** a $\varphi(b)$ je **koncový bod** krivky.

Definícia 3

Krivka $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ sa nazýva

- **jednoduchá**, ak φ je prostá na $[a, b]$;
- **uzavretá**, ak $\varphi(a) = \varphi(b)$;
- **Jordanova**, ak φ je prostá na $[a, b)$ a $\varphi(a) = \varphi(b)$ (t.j., φ je jednoduchá a uzavretá krivka).

Veta 1 (Jordanova)

Nech φ je Jordanova krivka v $\mathbb{R}^2$. Potom existujú dve súvislé oblasti G_1 a G_2 tak, že každý bod z $\mathbb{R}^2 \setminus \langle \varphi \rangle$ patrí práve do jednej z nich. Oblasti G_1 a G_2 sú teda disjunktné a platí $G_1 \cup G_2 \cup \langle \varphi \rangle = \mathbb{R}^2$, pričom trakejtória $\langle \varphi \rangle$ krivky φ je spoločná hranica množín G_1 a G_2 .

Poznamenajme, že práve jedna z oblastí G_1 a G_2 je ohraničená a nazýva sa **vnútro krivky φ** – $\text{Int } \varphi$. Druhá, neohraničená oblasť sa potom označuje ako **vonkajšok krivky φ** – $\text{Ext } \varphi$.

Príklad 1

Graf každej reálnej funkcie f jednej reálnej premennej t , ktorá je spojitá na nejakom intervale $\mathcal{I}$, je trajektóriou jednoduchej krivky v $\mathbb{R}^2$. Zobrazenie φ

$$\mathcal{I} \ni t \mapsto \varphi(t) = (t, f(t)) \subseteq \mathbb{R}^2$$

je totiž spojité a prosté na intervale $\mathcal{I}$, a je teda jednoduchou krivkou v $\mathbb{R}^2$.

Príklad 2

Kružnica

$$x = 3 + 2 \cos t, \quad y = 2 + 2 \sin t, \quad t \in [0, 2\pi],$$

je jednoduchá a uzavretá krivka v $\mathbb{R}^2$, teda Jordanova krivka. Rovnice

$$x = 3 + 2 \cos t, \quad y = 2 + 2 \sin t, \quad t \in [0, 3\pi],$$

určujú trajektóriu krivky, ktorá nie je ani jednoduchá, ani uzavretá. Rovnice

$$x = 3 + 2 \cos 2t, \quad y = 2 + 2 \sin 2t, \quad t \in [0, 2\pi],$$

popisujú krivku v $\mathbb{R}^2$, ktorá je uzavretá, ale nie je jednoduchá.

Príklad 3

Bernoulliho lemniskáta

$$x = \frac{a\sqrt{2} \cos t}{1 + \sin^2 t}, \quad y = \frac{a\sqrt{2} \cos t \sin t}{1 + \sin^2 t}, \quad t \in [0, 2\pi], \quad a > 0,$$

je uzavretá krivka v $\mathbb{R}^2$, ale nie jednoduchá.

Príklad 4

Cykloida

$$x = rt - d \sin t, \quad y = r - d \cos t, \quad t \in (-\infty, \infty), \quad r, d > 0,$$

nie je uzavretá krivka v $\mathbb{R}^2$. Obyčajná cykloida ($r = d$) a skrátaná cykloida ($r > d$) sú jednoduché krivky, kým predĺžená cykloida ($r < d$) nie je jednoduchá krivka.

Definícia 4 (Transformácia parametra)

Nech $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ a $\psi : [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}^m$ sú krivky. Povieme, že φ a ψ sú **ekvivalentné** a píšeme $\varphi \sim \psi$, ak existuje spojito diferencovateľné zobrazenie $w : [\alpha, \beta] \rightarrow [a, b]$ také, že $w'(t) \neq 0$ pre každé $t \in [\alpha, \beta]$ a platí

$$\varphi(w(t)) = \psi(t) \quad \text{pre každé } t \in [\alpha, \beta].$$

Pre funkciu w z Definície 4 platí že derivácia $w'(t)$ nemení znamienko na $[\alpha, \beta]$, a teda w je buď rastúca alebo klesajúca na $[\alpha, \beta]$. Preto funkcia w je prostá a jej inverzia w^{-1} je tiež spojito diferencovateľná na $[\alpha, \beta]$. Relácia $\sim$ je teda skutočne ekvivalencia a platí $\langle \varphi \rangle = \langle \psi \rangle$, t.j., zachováva trajektórie kriviek. Definícia 4 potom vyjadruje transformáciu parametrizácie množiny φ .

Príklad 5

Uvažujme krivky φ a ψ dané

$$\varphi : x = t, \quad y = t, \quad t \in (0, 1),$$

$$\psi : x = t^3, \quad y = t^3, \quad t \in (0, 1).$$

Trajektóriou oboch kriviek je otvorená úsečka spájajúca body $[0, 0]$ a $[1, 1]$. Krivky φ a ψ sú ekvivalentné s funkciou $w : (0, 1) \rightarrow (0, 1)$ tvaru $w(t) = t^3$.

Definícia 5

Nech $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ a $\psi : [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}^m$ sú krivky spĺňajúce $\varphi(b) = \psi(\alpha)$.

Súčtom kriviek φ a ψ rozumieme krivku $\varphi \oplus \psi$ danú

$$(\varphi \oplus \psi)(t) := \begin{cases} \varphi(t), & t \in [a, b] \\ \psi(t + \alpha - b), & t \in [b, b + \beta - \alpha]. \end{cases} \quad (1)$$

Opačnou krivkou ku krivke φ rozumieme krivku $\ominus \varphi$ danú

$$(\ominus \varphi)(t) := \varphi(-t), \quad t \in [-b, -a]. \quad (2)$$

Z Definície 5 priamo vyplýva $\langle \ominus \varphi \rangle = \langle \varphi \rangle$ a $\langle \varphi \oplus \psi \rangle = \langle \varphi \rangle \cup \langle \psi \rangle$. Operácia $\oplus$ je asociatívna, t.j., pre každé tri krivky φ , ψ a ω v $\mathbb{R}^m$ platí

$$(\varphi \oplus \psi) \oplus \omega = \varphi \oplus (\psi \oplus \omega),$$

ak aspoň jedna strana rovnosti má zmysel. **Rozdiel kriviek** φ a ω definujeme

$$\varphi \ominus \psi := \varphi \oplus (\ominus \psi), \quad (3)$$

ak súčet $\varphi \oplus (\ominus \psi)$ je definovaný, t.j., platí $\varphi(b) = \psi(\beta)$.

Nech $\varphi = (\varphi_1, \dots, \varphi_m)$ je krivka v $\mathbb{R}^m$ definovaná na kompaktnom intervale $[a, b]$. **Deriváciou krivky** φ v bode $t \in [a, b]$ rozumieme vektor

$$\varphi'(t) = (\varphi_1'(t), \dots, \varphi_m'(t)), \quad (4)$$

pričom pre $t = a$, resp. $t = b$ uvažujeme príslušné jednostranné derivácie funkcií φ_i , t.j.,

$$\varphi'(a) = ((\varphi_1)'_+(a), \dots, (\varphi_m)'_+(a)), \quad \varphi'(b) = ((\varphi_1)'_-(b), \dots, (\varphi_m)'_-(b)).$$

Ak $\varphi'(t) \neq 0$, vektor $\varphi'(t)$ sa nazýva **dotykový vektor** ku krivke φ v bode t a vektor $\tau(t) := \varphi'(t)/\|\varphi'(t)\|$ je **jednotkový dotykový vektor**. Pripomeňme, že

$$\|\varphi'(t)\| := \sqrt{(\varphi_1'(t))^2 + \dots + (\varphi_m'(t))^2}$$

je (euklidovská) norma, resp. veľkosť vektora $\varphi'(t)$. Priamka definovaná

$$\{\varphi(t) + h\varphi'(t), \quad h \in \mathbb{R}\} \quad (5)$$

sa označuje ako **dotyčnica krivky** φ v bode t . Dotyčnica sa zo všetkých priamok prechádzajúcich cez bod $\varphi(t)$ najviac primkýna ku trajektórii krivky φ .

Definícia 6

Krivka $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ sa nazýva **hladká**, ak vektorová funkcia φ je spojitou diferencovateľná na $[a, b]$ a $\varphi'(t) \neq 0$ pre každé $t \in [a, b]$. V prípade uzavretej hladkej krivky navyše požadujeme $\varphi'(a) = \varphi'(b)$. Krivka φ sa označuje ako **po častiach hladká**, ak existuje konečné delenie

$$D : a = t_0 < t_1 < \dots < t_n = b$$

intervalu $[a, b]$ také, že krivka $\varphi|_{[t_{k-1}, t_k]}$ je hladká pre každé $k = 1, \dots, n$.

V prípade po častiach hladkej krivky φ teda existuje najviac konečne veľa izolovaných bodov t , v ktorých $\varphi'(t)$ neexistuje. Jednoduchá hladká krivka sa nazýva **oblúk** (príp. **hladký oblúk**). Ak v Definícii 6 vynecháme podmienku nenulovosti derivácie φ' na intervale $[a, b]$, dostaneme tzv. **regulárnu**, resp. **po častiach regulárnu krivku**. Po častiach regulárna krivka sa nazýva aj **cesta**.

Príklad 6

Kružnica alebo elipsa sú jednoduché hladké krivky (Jordanove hladké krivky).
Obvod štvorca alebo obdĺžnika je jednoduchá po častiach hladká krivka.

Príklad 7

Asteroida

$$\varphi(t) = (a \cos^3 t, a \sin^3 t), \quad a > 0, \quad t \in [0, 2\pi]$$

je príkladom jednoduchej uzavretej regulárnej krivky (Jordanova regulárna krivka). Nie je však hladkou krivkou, nakoľko derivácia

$$\varphi'(t) = (-3a \cos^2 t \sin t, 3a \sin^2 t \cos t)$$

má nulovú hodnotu v bodoch $t = 0, \pi/2, \pi, 3\pi/2, 2\pi$. Podľa Definície 6 nie je ani po častiach hladkou krivkou. Ako ukážeme neskôr, vhodnou transformáciou parametra získame krivku, ktorá má rovnakú trajektóriu a je po častiach hladká.

Orientácia krivky

Nech φ je krivka v $\mathbb{R}^m$ definovaná na intervale $\mathcal{I}$. Stanoviť orientáciu krivky φ znamená zvoliť nejaké usporiadanie na množine $\langle \varphi \rangle$, t.j., chceme určiť, ktorým smerom sa pohybujeme po trajektórii krivky. Ak pre každú dvojicu $t_1, t_2 \in \mathcal{I}$ s $t_1 < t_2$ platí, že bod $\varphi(t_1)$ je pred bodom $\varphi(t_2)$ v danom usporiadaní (pohybom po $\langle \varphi \rangle$ prechádzame najprv bodom $\varphi(t_1)$ a až potom bodom $\varphi(t_2)$), t.j.,

$$\varphi(t_1) \prec \varphi(t_2) \iff t_1 < t_2, \quad (6)$$

potom krivka φ je **orientovaná súhlasne s parametrizáciou**. V prípade, ak

$$\varphi(t_2) \prec \varphi(t_1) \iff t_1 < t_2, \quad (7)$$

krivka φ je **orientovaná nesúhlasne s parametrizáciou**. Krivka s usporiadaním $\prec$ sa označuje ako **orientovaná krivka**. V prípade kompaktného intervalu $\mathcal{I} = [a, b]$ a orientovanej krivky φ je možné jeden z krajných bodov $\varphi(a)$ a $\varphi(b)$ vyhlásiť za začiatočný bod a druhý za koncový bod krivky φ . Opačná krivka má opačnú orientáciu. Orientácia Jordanovej krivky je zadaná smerom dotykového vektora v jednom bode krivky. Potom Jordanova krivka je **kladne orientovaná**, ak je orientovaná proti smeru hodinových ručičiek. V opačnom prípade hovoríme o **záporne orientovanej** Jordanovej krivke.

Delenie a dĺžka krivky

Nech $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ je krivka súhlasne orientovaná s parametrizáciou a uvažujme konečné delenie intervalu $[a, b]$, t.j.,

$$a = t_0 < t_1 < \dots < t_n = b.$$

Body $P_i = \varphi(t_i)$, $i = 1, \dots, n$, trajektórie $\langle \varphi \rangle$ potom zrejme spĺňajú

$$P_0 \prec P_1 \prec \dots \prec P_n.$$

Množina $D = \{P_0, P_1, \dots, P_n\}$ sa nazýva **delenie D krivky φ** . Ak krivka φ je uzavretá, požadujeme $P_0 = P_n$. Množinu $\langle \varphi \rangle$ aproximujeme lomenou čiarou L tvorenou úsečkami $\overline{P_{i-1}P_i}$ pre $i = 1, \dots, n$, t.j.,

$$L = \overline{P_0P_1} \cup \dots \cup \overline{P_{n-1}P_n}. \quad (8)$$

Pre jej dĺžku $m_1(L)$ potom platí

$$m_1(L) = |\overline{P_0P_1}| + \dots + |\overline{P_{n-1}P_n}| \quad (9)$$

Definícia 7 (Dĺžka krivky)

Ak existuje reálne číslo M také, že pre každú lomenú čiaru L v (8) platí

$$m_1(L) \leq M,$$

potom povieme, že krivka φ **má konečnú dĺžku** alebo **je rektifikovateľná**. Najmenšie takéto číslo M nazveme **dĺžka krivky** φ a označíme $m_1(\langle\varphi\rangle)$.

Ak krivka φ má konečnú dĺžku, potom množina reálnych čísiel

$$\{m_1(L), L \text{ je lomená čiara v (8)}\}$$

je zhora ohraničená, a má teda suprérum rovné $m_1(\langle\varphi\rangle)$.

Veta 2

Každá regulárna krivka $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ má konečnú dĺžku a platí

$$m_1(\langle\varphi\rangle) = \int_a^b \|\varphi'(t)\| dt = \int_a^b \sqrt{(\varphi'_1(t))^2 + \dots + (\varphi'_m(t))^2} dt.$$

Vzorec vo Vete 2 platí aj v prípade po častiach hladkej krivky φ .

Príklad 8

Uvažujme skrutkovicu φ v $\mathbb{R}^3$ danú parametrickým vyjadrením

$$x = a \cos t, \quad y = a \sin t, \quad z = bt, \quad a, b > 0, \quad t \in [0, 2\pi].$$

Krivka φ je regulárna a pre každé $t \in [0, 2\pi]$ platí

$$\|\varphi'(t)\| = \sqrt{(-a \sin t)^2 + (a \cos t)^2 + b^2} = \sqrt{a^2 + b^2}.$$

Preto daná skrutkovica je rektifikovateľná krivka a na $[0, 2\pi]$ má dĺžku

$$m_1(\langle \varphi \rangle) = \int_0^{2\pi} \|\varphi'(t)\| dt = \int_0^{2\pi} \sqrt{a^2 + b^2} dt = 2\pi \sqrt{a^2 + b^2}.$$

Príklad 9

Krivka φ v $\mathbb{R}^3$ daná

$$x = t, \quad y = \begin{cases} t \sin \frac{\pi}{t}, & t \neq 0, \\ 0, & t = 0, \end{cases} \quad t \in [-1, 1],$$

nemá dĺžku, pretože množina dĺžok $m_1(L)$ je zhora neohraničená.

Prirodzená parametrizácia krivky

Pre každú krivku konečnej dĺžky je možné zvoliť jej parametrizáciu tak, aby parameter vyjadroval priamo dĺžku krivky. Konkrétne, ak s_1, s_2 sú dve hodnoty parametra spĺňajúce $s_1 < s_2$, potom časť krivky odpovedajúca intervalu $[s_1, s_2]$ má dĺžku $s_2 - s_1$. Takejto parametrizácii hovoríme **prirodzená parametrizácia krivky**. Ak $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ je hladká krivka, potom funkcia

$$s(t) = \int_a^t \|\varphi'(u)\| \, du$$

je definovaná a spojitou diferencovateľná na intervale $[a, b]$ s $s'(t) = \|\varphi'(t)\|$. Nakoľko $\|\varphi'(t)\| > 0$ na $[a, b]$, funkcia $s(t)$ je prostá na $[a, b]$ s oborom hodnôt $[0, m_1(\langle\varphi\rangle)]$. Ak $w(s)$ je funkcia inverzná k $s(t)$, potom parametrizácia

$$\varphi(w(s)), \quad s \in [0, m_1(\langle\varphi\rangle)],$$

je práve prirodzenou parametrizáciou krivky φ . Poznamenajme, že podľa Definície 4 sú krivky φ a $\varphi \circ w$ ekvivalentné, a teda majú rovnaké trajektórie.

Príklad 10

Nájdime prirodzenú parametrizáciu časti asteroidy z Príkladu 7. Pre $t \in [0, \pi/2]$ platí

$$\begin{aligned} s(t) &= \int_0^t \|\varphi'(u)\| \, du = \int_0^t \sqrt{(-3a \cos^2 u \sin u)^2 + (3a \sin^2 u \cos u)^2} \, du \\ &= \frac{3a}{2} \sin^2 t, \end{aligned}$$

z čoho $s(\pi/2) = 3a/2$. Inverzná funkcia $w(s)$ je teda definovaná na intervale $[0, 3a/2]$ a platí

$$w(s) = \arcsin \sqrt{\frac{2s}{3a}}, \quad s \in \left[0, \frac{3a}{2}\right].$$

Prirodzená parametrizácia časti krivky φ má potom tvar

$$x = a(1 - 2s/3a)^{3/2}, \quad y = a(2s/3a)^{3/2}, \quad s \in \left[0, \frac{3a}{2}\right].$$

Krivky φ a $\varphi \circ w$ však nie sú ekvivalentné, hoci majú rovnakú trajektóriu. Krivka φ totiž nie je hladká na $[0, \pi/2]$ (v bodoch $t = 0, \pi/2$ má nulovú deriváciu), kým krivka $\varphi \circ w$ je hladká na $[0, 3a/2]$.

Obsah

- 1 Krivky a ich parametrizácie
- 2 Krivkový integrál prvého druhu**

Krivkový integrál I. druhu

Nech $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ je hladká krivka a nech $f : \langle \varphi \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ je ohraničená funkcia (m premenných). Pre $n \in \mathbb{N}$ uvažujme delenie intervalu $[a, b]$

$$a = t_0 < t_1 < \dots < t_n = b,$$

a k nemu prislúchajúce delenie krivky φ

$$D_n = \{P_0, P_1, \dots, P_n\}, \quad P_i = \varphi(t_i), \quad i = 0, \dots, n.$$

Body $P_0, \dots, P_n$ rozdelia krivku φ na n úsekov $s_i = \varphi|_{[t_{i-1}, t_i]}$, $i = 1, \dots, n$, ktoré sa nazývajú **elementy krivky** φ . Dĺžku elementu s_i označíme $m_1(s_i)$. Číslo

$$\|D_n\| := \max\{m_1(s_1), \dots, m_1(s_n)\}$$

sa nazýva **norma delenia** D_n . V každej z množín $\langle s_i \rangle$ zvolíme ľubovoľne bod M_i a utvoríme **integrálny súčet funkcie f s delením D_n krivky φ a s výberom bodov $M_1, \dots, M_n$**

$$S(f, D_n) := \sum_{i=1}^n f(M_i) m_1(s_i). \quad (10)$$

Definícia 8 (Krivkový integrál I. druhu)

Hovoríme, že existuje **krivkový integrál prvého druhu z funkcie f po krivke φ** , ak pre každú postupnosť $\{D_n\}_{n=1}^{\infty}$ delení krivky φ takú, že

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \|D_n\| = 0, \quad (11)$$

príslušná postupnosť $\{S(f, D_n)\}_{n=1}^{\infty}$ integrálnych súčtov funkcie f **konverguje** pre každý výber bodov $M_1, \dots, M_n$.

Postupnosť $\{D_n\}_{n=1}^{\infty}$ delení krivky φ s vlastnosťou (11) nazývame **normálnou**. Platí, že ak existuje krivkový integrál I. druhu z funkcie f po krivke φ , potom všetky postupnosti $\{S(f, D_n)\}_{n=1}^{\infty}$ integrálnych súčtov funkcie f z Definície 8 majú rovnakú limitu. Túto limitu potom nazývame **krivkovým integrálom I. druhu z funkcie f po krivke φ** a označujeme

$$\int_{\varphi} f(x) ds, \quad \text{t.j.,} \quad \int_{\varphi} f(x) ds := \lim_{n \rightarrow \infty} S(f, D_n). \quad (12)$$

Všimnime si, že Definícia 8 nevyžaduje, aby krivka φ bola jednoduchá. Integrál (12) sa dá definovať i v prípade po častiach hladkej krivky φ .

Základné vlastnosti krivkových integrálov I. druhu

V nasledujúcich vetách budeme uvažovať po častiach hladké krivky.

Veta 3 (Linearita vzhľadom na integrand)

Nech existujú integrály $\int_{\varphi} f(x) ds$ a $\int_{\varphi} g(x) ds$ a nech $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$. Potom existuje aj integrál $\int_{\varphi} [\alpha f(x) + \beta g(x)] ds$ a platí

$$\int_{\varphi} [\alpha f(x) + \beta g(x)] ds = \alpha \int_{\varphi} f(x) ds + \beta \int_{\varphi} g(x) ds.$$

Veta 4 (Aditivita vzhľadom na integračný obor)

Nech φ a ψ sú krivky také, že súčet $\varphi \oplus \psi$ je definovaný. Ďalej nech existujú integrály $\int_{\varphi} f(x) ds$, $\int_{\psi} f(x) ds$ a $\int_{\varphi \oplus \psi} f(x) ds$. Potom platí

$$\int_{\varphi \oplus \psi} f(x) ds = \int_{\varphi} f(x) ds + \int_{\psi} f(x) ds.$$

Veta 5 (Nezávislosť na orientácii krivky)

Nech φ je orientovaná krivka. Potom integrál $\int_{\varphi} f(x) ds$ existuje práve vtedy, keď existuje integrál $\int_{\ominus\varphi} f(x) ds$ a platí

$$\int_{\varphi} f(x) ds = \int_{\ominus\varphi} f(x) ds.$$

Veta 6 (Nezávislosť na ekvivalentnej parametrizácii krivky)

Nech φ a ψ sú ekvivalentné krivky. Potom integrál $\int_{\varphi} f(x) ds$ existuje práve vtedy, keď existuje integrál $\int_{\psi} f(x) ds$ a platí

$$\int_{\varphi} f(x) ds = \int_{\psi} f(x) ds.$$

Veta 7 (Dĺžka krivky)

Pre dĺžku rektifikovateľnej krivky φ platí $m_1(\langle\varphi\rangle) = \int_{\varphi} ds$.

Veta 8

Nech existují integrály $\int_{\varphi} f(x) ds$ a $\int_{\varphi} g(x) ds$ a nech platí $f(x) \leq g(x)$ pro každé $x \in \langle \varphi \rangle$. Potom platí

$$\int_{\varphi} f(x) ds \leq \int_{\varphi} g(x) ds.$$

Veta 9

Nech φ je rektifikovatelná křivka a nech existují $h, H \in \mathbb{R}$ tak, že platí $h \leq f(x) \leq H$ pro každé $x \in \langle \varphi \rangle$. Nech existuje integrál $\int_{\varphi} f(x) ds$. Potom

$$h m_1(\langle \varphi \rangle) \leq \int_{\varphi} f(x) ds \leq H m_1(\langle \varphi \rangle).$$

Výpočet krivkového integrálu I. druh

Prakticky sa krivkový integrál I. druhu počíta prevodom na určitý (Riemannov) integrál z funkcie jednej premennej.

Veta 10

Nech $\varphi : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}^m$ je po častiach hladká krivka a nech $f : \langle \varphi \rangle \rightarrow \mathbb{R}$ je ohraničená funkcia, t.j., existuje $M \in \mathbb{R}$ tak, že $|f(x)| \leq M$ pre každé $x \in \langle \varphi \rangle$. Ďalej nech existuje Riemannov integrál

$$\int_a^b f(\varphi(t)) \|\varphi'(t)\| dt.$$

Potom existuje i integrál $\int_{\varphi} f(x) ds$ a platí

$$\int_{\varphi} f(x) ds = \int_a^b f(\varphi(t)) \|\varphi'(t)\| dt.$$

Príklad 11

Vypočítajme krivkový integrál I. druhu

$$\int_{\varphi} \sin 2x \, ds,$$

kde $\langle \varphi \rangle$ je časť grafu funkcie $y = \cos x$ pre $x \in [0, \pi/2]$. Krivka φ má napr. parametrizáciu

$$x(t) = t, \quad y(t) = \cos t, \quad t \in [0, \pi/2].$$

Krivka φ je hladká a platí

$$\varphi'(t) = (x'(t), y'(t)) = (1, -\sin t) \implies \|\varphi'(t)\| = \sqrt{1 + \sin^2 t}, \quad t \in [0, \pi/2].$$

Podľa Vety 10 potom platí

$$\int_{\varphi} \sin 2x \, ds = \int_0^{\pi/2} \sin 2t \sqrt{1 + \sin^2 t} \, dt = \frac{2}{3} (\sqrt{8} - 1).$$

Příklad 12

Vypočítajme krivkový integrál I. druhu

$$\int_{\varphi} (x^2 + y^2 + z^2) ds,$$

kde φ je skrutkovica

$$x = a \cos t, \quad y = a \sin t, \quad z = bt, \quad a, b > 0, \quad t \in [0, 2\pi].$$

Platí $x^2 + y^2 + z^2 = a^2 + b^2 t^2$ pre každé $t \in [0, 2\pi]$ a

$$x'(t) = -a \sin t, \quad y'(t) = a \cos t, \quad z'(t) = b,$$

$$\|\varphi'(t)\| = \sqrt{(x'(t))^2 + (y'(t))^2 + (z'(t))^2} = \sqrt{a^2 + b^2}, \quad t \in [0, 2\pi].$$

Podľa Vety 10 potom máme

$$\begin{aligned} \int_{\varphi} (x^2 + y^2 + z^2) ds &= \int_0^{2\pi} (a^2 + b^2 t^2) \sqrt{a^2 + b^2} dt \\ &= 2\pi \sqrt{a^2 + b^2} \left(a^2 + \frac{4}{3} \pi^2 b^2 \right). \end{aligned}$$

Aplikácie krivkového integrálu I. druhu

- Dĺžka krivky

$$m_1(\langle\varphi\rangle) = \int_{\varphi} ds. \quad (13)$$

- Hmotnosť krivky s hustotou $\rho = \rho(x)$

$$M(\langle\varphi\rangle) = \int_{\varphi} \rho(x) ds. \quad (14)$$

- Obsah valcovej plochy

$$m_2(\langle\varphi\rangle) = \int_{\varphi} f(x, y) ds. \quad (15)$$

Dĺžka krivky

Príklad 13

Vypočítajme dĺžku reťazovky, ktorá je grafom funkcie

$$y = \frac{a}{2} \left(e^{\frac{x}{a}} + e^{-\frac{x}{a}} \right) \quad \text{pre } a = 3/2 \quad \text{a } x \in [-2, 2].$$

Zavedieme vhodnú parametrizáciu, napríklad

$$x = t, \quad y = \frac{a}{2} \left(e^{\frac{t}{a}} + e^{-\frac{t}{a}} \right), \quad t \in [-2, 2].$$

Jedná sa o hladkú krivku φ , pričom platí

$$x'(t) = 1, \quad y'(t) = \left(e^{\frac{t}{a}} - e^{-\frac{t}{a}} \right) / 2,$$

$$\|\varphi'(t)\| = \sqrt{(x'(t))^2 + (y'(t))^2} = \left(e^{\frac{t}{a}} + e^{-\frac{t}{a}} \right) / 2, \quad t \in [-2, 2].$$

Podľa vzorca na predchádzajúcom slide (resp. podľa Vety 7) potom máme

$$m_1(\langle\varphi\rangle) = \int_{\varphi} ds = \int_{-2}^2 \frac{1}{2} \left(e^{\frac{t}{a}} + e^{-\frac{t}{a}} \right) dt = 2a \sinh \frac{2}{a} = 3 \sinh \frac{4}{3}.$$

Obsah valcovej plochy

Príklad 14

Vypočítajme obsah prednej steny klinu, ktorý vznikol z trojbokého hranola ohraničeného rovinami $x + y = 2$, $x = 0$, $y = 0$ a $z = 0$ odsekom plochou $z = 4 - y^2$.

Po nakreslení vhodného obrázku zistíme, že máme vypočítať obsah valcovej plochy, ktorej základňou je krivka $\varphi : x + y = 2$, $x, y \geq 0$, a ktorá je zhora ohraničená grafom funkcie $z = f(x, y) = 4 - y^2$. Parametrizujeme danú krivku

$$x = t, \quad y = 2 - t, \quad t \in [0, 2].$$

Ide o hladkú krivku s $\|\varphi'(t)\| = \sqrt{(x'(t))^2 + (y'(t))^2} = \sqrt{1 + 1} = \sqrt{2}$. Potom pre hľadaný obsah platí

$$m_2(\langle \varphi \rangle) = \int_{\varphi} f(x, y) \, ds = \int_{\varphi} (4 - y^2) \, ds = \int_0^2 [4 - (2 - t)^2] \sqrt{2} \, dt = \frac{16\sqrt{2}}{3}.$$